

Kamu Yönetiminde Etik Denetimi: OECD Ülkeleri Örneği

S. Mustafa ÖNEN¹ Ali YILDIRIM²

Özet

Kamu yönetiminin etik ilkelerine ve kurallarına dayalı faaliyette bulunması, kamu hizmetlerindeki israf, verimsizlik, bozulma ve etkinsizliği ortadan kaldıracığı gibi halkın yönetime itibar ve güven duygusunu da artıracaktır. İşte bu çalışmada etik ilke ve kurallara bağlı kalmasını öngören “kamu yönetiminde etik denetimi” ile kamu yönetiminin uyması gereken etik davranış ilkeleri ve yürürlükteki başlıca yasal düzenlemeler incelenmiştir. Bu çalışma başlıca iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde denetim ve etik ile ilgili teorik çalışmalara, ikinci bölümde ise Türkiye’deki ve OECD ülkelerindeki etik ilkeleri ile buna dönük yasal ve kurumsal düzenlemelere değinilmiştir. Çalışma, Türkiye için nasıl bir kamu yönetiminin etik denetimine ilişkin genel önerilerin geliştirilmesi ile tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Denetim, Etik, Kamu Yönetiminin Etik Denetimi, Etik İlkeleri ve Kuralları

Ethics Control in Public Administration: An Example of OECD Countries

Abstract

Ethics principles and rules of public administration not only eradicate wastefulness of public services, inefficiency, malfunction and ineffectiveness but also catalyze reputation and trust in public administration. Thus, this study focuses on examining ethics principles and rules anticipating to “ethics control in public administration ” as well as main laws, regulations and codes of ethical behavior. This study consists of two sections. First section presents theories related to ethics and control, second section, however, deals with examining ethics principles along with legal and institutional regulations of Turkey and OECD member countries. The study has been accomplished by development of and suggesting an ethics control of public administration for Turkey.

Key Words: Public Administration, Control, Ethics, Ethics Control of Public Administration, Ethics Principles and Rules

¹ Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

² Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

1. Giriş

Kamu hizmetlerinden yararlananlar, hizmetlerin kendilerine sunumu sırasında idarenin dürüstlük ve ahlaki ilkeler çerçevesinde hareket etmesini ve kamu kaynaklarını adil bir şekilde yönetmesini beklerler. Kamu hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde sunulmasında kuşkusuz etik değerlerin önemli bir rolü ve etkisi vardır. Etik ilke ve standartlar, özellikle idare içerisinde hizmeti gerçekleştiren kamu görevlilerinin vatandaşlara karşı tarafsız, objektif ve dürüst davranmasını, aynı zamanda kamusal yetkilerini doğru ve yerinde kullanmasını sağlar.

Kamu yönetiminde etik olgusunun, özellikle 1970'lerden itibaren somut gelişmelere bağlı olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu durumun temel nedeni olarak, etik dışı davranışların çoğalması ve dolayısıyla kamu yönetimine karşı güvenin giderek azalması gösterilebilir. Aslında söz konusu bu durum, birçok ülkeyi kendi etik değerlerini uygulamak ve denetlemek için yeni yasal düzenlemeler çıkarmaya zorlamaktadır. Hatta ülkelerin demokratik olup olmadıklarının bir göstergesi de kendi kamu görevlilerinin etik ilke ve kurallarına ne ölçüde uyup uymadıklarıyla ilgilidir.

Türkiye’de ise etik ilkelerinin kamu görevlileri tarafından uyulmasını sağlamak amacıyla ilk olarak 25.05.2004 tarih ve 5176 sayılı “Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkındaki Kanun” çıkarılarak etiğe dayalı bir denetim anlayışına geçilmiştir. Bu kanun ile oluşturulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun yetki ve görevleri; kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkeleri ortaya konulmuş; etik davranış ilkelerinin ihlal edilmesi halinde gerekli denetimlerin yapılması ve kamuda etik kültürünün yerleştirilmesi öngörülmüştür. Bunun yanı sıra kamu yönetiminde etik denetimine ilişkin olarak başta “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” olmak üzere birçok yasal düzenlemeye başvurulmuş ve Türkiye’de etik kültürün oluşturulmasına dönük önemli girişimlerde bulunulmuştur.

Bu çalışmada denetim ve etik tanımları, türleri ve önemleri ile kamu yönetiminin denetiminde etiğin yeri ve kamu hizmetinin sunumunda kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkeleri üzerinde öncelikle durulmuştur. Ayrıca çalışmada, önce Türkiye’de kamu yönetiminin etik denetimine dönük mevcut yasal düzenlemelerine, ardından Türkiye’ye örnek teşkil edebilecek OECD ülkelerinin başlıca yasal düzenlemelerine değinilmiştir. Bazı OECD ülkelerinin etik davranış ilkeleri ile etik kurallarına çalışmada yer verilmesinin temel nedeni, özellikle Türkiye’deki kamu yönetiminin etik denetimini daha iyi anlayabilmek ve

değerlendirebilmek içindir. Bu sayede kamu yönetiminin denetlenmesine ilişkin Türkiye'ye özgü nasıl bir etik denetiminin oluşturulabileceğini saptamak kolaylaşacaktır.

2. Kamu Yönetiminde Denetim Kavramı

Kamu yönetimi, devletin amaçlarını gerçekleştirecek biçimde örgütlenmiş insan gücü ve araç-gereçler ile bunların yönetimi anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle kamu yönetimi, kamu politikalarının yürütülmesi için gerekli bireysel ve toplumsal çabaların uyumlaştırılması olarak da tanımlanabilir. Kamu yönetiminin temel işlevi, mevcut hükümetin günlük işlerini yürütüp yerine getirmesi ve siyasal karar organlarına teknik destek sağlayarak siyasal kararları uygulayan örgütlerin bütününe kapsamasıdır (Ergun, 2000: 4). Bu açıdan ülkedeki kamu politikalarının yerine getirilmesinde ve uygulanmasında kamu yönetimine önemli görevler ve sorumluluklar düşmektedir.

Denetim ise, felsefeden psikolojiye, borsa işlerinden askeri alana pek çok alanda değişik anlamlarda kullanılıp, bir işin olması gerektiği yolda yapılıp yapılmadığını anlamak ya da bir işi yapılması gerektiği yolda yürütmek için bakıp gözetmek olarak ifade edilmektedir. Diğer bir deyişle denetim, önceden belli bir amaca yönelik olarak tasarlanmış bir yapının, bir sürecin ya da olgunun amaca ve işlevine uygun olup olmadığının saptanması; yönlendirmek amacıyla önlem alınması ve çözüm üretmeye yönelik bir dizi öznel ve nesnel içerikli eylemin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Akıncı, 1999:47). Denetim sayesinde örgütün önceden belirlenen ilke ve kurallara uyup uymadığı; söz konusu ilke ve kurallardan sapılmışsa, örgütün tekrar eski haline dönüştürülmesi amaçlanmaktadır.

Amaçlara verimli ve zamanında ulaşıp ulaşılmadığını tayin eden bir araç olarak ifade edilen denetimin üç ana ögesi bulunmaktadır. Bunlar şunlardır (Coşkun, 2002:83):

- Bir örgütte denetim yapılabilmesi için mutlaka belli amaçların bulunması gerekmektedir. Bu amaçlar daha çok örgütün ana amaçlarıyla ilişkilidir.
- Denetimde verimlilik esas olup, örgütün belirlenmiş amaçlara en kısa ve etkili bir şekilde ulaşabilmesi için fazladan para, emek, malzeme ve zaman harcamadan ulaşılması esastır.
- Denetimin üçüncü ögesini zaman oluşturmaktadır. Belirlenen amaç ve sonuçlara, hedeflenen zamanda ulaşmak önemlidir.

Kamu yönetimi açısından denetim, yönetimin planlama, örgütleme, yöneltme, eşgüdüm fonksiyonlarından biri, belki de en önemlisi kabul edilebilir. Bu anlamda denetim, bir örgütte önceden belirlenen hedef ve ilkelere uyulup uyulmadığı, şayet örgütsel amaçlarından sapılmışsa bunun tekrar sağlanması ve kamu görevlilerinin örgüt içinde uyum

ve işbirliği içinde çalışmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla denetim, devlet ve toplum düzeninin yerine getirilmesi ve sunumu sırasında kamu yönetiminin önemli bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde ortaya çıkan aksaklıklar, denetleme aşamasında görülebilmektedir (Tortop, 1974: 27). Günümüzde kamu hizmetleri, kişilerin istek ve talepleri doğrultusunda artma ve genişleme eğiliminde olduğundan kamu hizmetlerinin kapsamı genişledikçe denetime olan gereksinimde aynı ölçüde artmaktadır. Bu açıdan bakıldığında denetim, örgütün etkili ve verimli yönetilmesini sağlamaktadır.

Kamu yönetimi; siyasal, yönetsel, ombudsman, yargısal, baskı grupları ve kamu oyu ile etik açılardan olmak üzere çeşitli şekillerde denetlenmektedir.

(1) *Siyasal Denetim*: Yasama organının yürütme organı üzerinde, dolayısıyla kamu yönetiminin genelde yapısı ve işleyişine dönük olarak gerçekleştirdiği bir denetimdir. Bu denetim türüyle başta hükümetin ve onun uzantısını oluşturan kamu bürokrasisinin hukuka uygun hareket etmesi sağlanmış olmaktadır. 1982 Anayasası'nın 98. maddesinde TBMM'nin bu denetim yetkisini soru, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru ve meclis soruşturması yollarıyla kullanabileceği belirtilmektedir.

Soru; sözlü ve yazılı olarak bir önergeyle gerçekleştirilmektedir. Sözlü soru ilgili bakan veya başbakan tarafından cevaplandırılırken; yazılı soruda verilen cevap yalnızca Tutanak Dergisinde yayınlanmaktadır. Sorudan farklı olarak genel görüşmede ise, tartışmaya yalnız soru sahibi ile ilgili bakanın değil, bütün meclis üyelerinin katılması esastır. Gensoru önergesi ise, soru ve genel görüşmeden farklı olarak güven oylamasıyla gerçekleştirilir. Bakanlar Kurulu veya bir bakanın gensoruyla düşürülebilmesi için meclis üye tam sayısının salt çoğunluğu gerekir ve oylamada yalnız güvensizlik oyları sayılır. Meclis araştırması, parlamento üyelerinin belli bir konuda bilgi edinmesi için kurulan bir komisyon tarafından gerçekleştirilirken; meclis soruşturması ise, başbakanın veya bakanlardan birinin suçlu olduğu kanısıyla açılır (Soysal, 1986: 306-308).

(2) *Yönetsel Denetim*: Yönetimin kendi kendini denetleyebileceği gibi, başka bir kamu kuruluşu tarafından denetlenmesi durumu da söz konusudur. Birincisine iç denetim, ikincisine ise dış denetim denir. İç denetimin en belirgin örneğini hiyerarşik denetim, dış denetimin ki ise vesayet denetimi oluşturmaktadır (Gözübüyük, 2007: 361). Hiyerarşik denetimde örgütte üstün astın her türlü işlemini onaylama, iptal etme veya alı koyma şeklinde denetler. Ancak üstün astın yerine geçerek yeni bir karar alması durumu söz konusu değildir. Vesayet denetimi ise, merkezden yönetimin kendi hiyerarşik yapısı dışında kalan yerinden yönetim

kuruluşları üzerinde kullandığı bir denetim türüdür. Bu da yasaların öngördüğü çerçevede yönetimin başlıca işlemleri, eylemleri, organları ve görevlileri üzerinde söz konusudur.

Yönetim; hiyerarşik ve vesayet denetimleri dışında, isti'laf yoluyla, bilgi edinme ve değerlendirme kurulu yoluyla ve insan hakları kurulları yoluyla da yönetsel denetimi gerçekleştirir (Gözler ve Kaplan, 2011: 439-444): İsti'laf yoluyla denetimde kişinin yönetimin eylem ve işleminden çıkar veya hakları ihlal edilmişse yönetime söz konusu işlemin kaldırılmasını veya değiştirilmesini isteyerek uğramış olduğu zararın giderilmesini talep eder. Bilgi edinme ve değerlendirme kurulu yoluyla yapılan denetimde, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında kişilere, kamu kurum ve kuruluşlarının sahip oldukları bilgi ve belgeye erişim için başvurma hakkı tanınır. İnsan hakları kurulları yoluyla yapılan denetim ise, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı ile İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları aracılığıyla insan hakları ihlali iddiaları kapsamında yerine getirilir.

(3) *Ombudsman Denetimi*: 1809 İsveç Anayasası'nda anayasal bir kurum olarak yer alan ombudsmanlık anlayışı tarihimizde Demirbaş Şarl olarak tanınan, İsveç Kralı XII. Şarl'ın Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşamak zorunda kaldığı 1709-1714 arasındaki sürgün yıllarında Stockholm'deki yöneticilerin ve hakimlerin yasalara gereği gibi uymasını gözetecek, uzaktaki kralın gözü kulağı olacak bir bireyi atamasıyla doğmuştur (Küçüközyiğit, 2006:91). Halk için hizmet sunan ombudsman, adaleti yerine getirmeyi hedefleyen ve hizmetten faydalanan kişilere kamu yönetiminin iyi ve saygılı davrandığı düşüncesini vermeye çalışan bir kurum olarak varlığını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan ise, yönetim için yanlış işlemleri düzeltmeyi, bunların tekrarlanmamasını sağlamayı ve doğru yapılan işlemlerin de güçlendirilmesi için çaba sarf edilmesini sağlayan bir mekanizma olduğu da ifade edilmektedir (Pickl, 1986:37). Türkiye'de kamu denetçisi olarak örgütlenen bu kurum, vatandaş ile kamu yönetimi arasında adeta köprü rolü oynayarak arabuluculuk etmekte ve daha çok zayıf konumda yer alan halkı güçlü konumda yer alan devlet örgütlenmesine karşı korumaktadır.

(4) *Yargısal Denetim*: Hukuk sistemimizde kamu yönetiminin yargısal denetimi özellikle Anayasa Mahkemesi, adli ve idari yargı organları ile askeri mahkemeler ve Sayıştay tarafından gerçekleştirilmektedir (Atay, 1999: 221). Bu denetimin temel amacı, yönetimi hukuk sınırları içinde faaliyet göstermeye zorlayarak yönetilenleri idare karşısında korumaktır (İnaç ve Ünal, 2007: 46). Anayasanın 125. maddesine göre, idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açık tutularak kişilerin uğrayabilecekleri her türlü zararın tazmin edilmesi esası benimsenmiştir.

Yönetimin yargısal denetimi kapsamında idari yargıda iptal ve tam yargı davalarından söz edilir. İptal davaları yönetimin eylem ve işleminin iptaline dönük, tam yargı davaları ise iptalin yanı sıra ihlal edilmiş hakkın veya zararın tazminine dönük olarak açılır. Tam yargı davalarının başlıcası tazminat davaları ile idari sözleşmeden doğan davalardan oluşur (Derdiman, 2007: 55).

(5) *Baskı Grupları ve Kamu Oyu Denetimi*: Baskı grupları, bir takım ortak çıkarlar etrafında toplanmış ve kamu yönetimi içerisinde var olan kurumlarla iletişim kurarak görüş ve isteklerini ileten ve yönetimi etkilemeye çalışan gruplardır. Başka bir ifadeyle baskı grupları maddi ya da sosyal, ahlaki, çevresel ve ideolojik nedenlerle kurulan, örgütlü ya da örgütsüz yapıda bulunabilen ve siyasal karar alma sürecini üyeleri lehine etkilemeye çalışan grupları ifade etmektedir (Arı, 2004: 133). Basın, çeşitli meslek kuruluşları ve dernekler önemli birer baskı grubu olarak kamu oyu denetimini oluştururlar (Öztürk, 2007: 31). Kamu oyu denetiminde kavramsal olarak idarenin halkı ilgilendiren faaliyetlerinin sonucunda halkın haksız ve zararına olabilecek kararlara tepki göstererek itiraz etmesi durumu söz konusudur (Avşar, 2007: 21). Aslında her iki kavram da birbirlerini tamamlamaktadır. Örneğin halkın karşısında durmak istediği ya da desteklediği bir konu baskı grupları aracılığıyla dile getirilebilir ve baskı gruplarıyla ise daha bir anlam kazanabilir.

(6) *Kamu Yönetiminde Etik Denetimi*: Kamu yönetiminde etik, kamu hizmetini yerine getiren kamu görevlileri üzerinden sağlanmaya çalışılmaktadır. Çünkü etik kavramı insan davranışlarını konu aldığından denetim sayesinde kamu görevlilerinin etik ilke ve kurallara uygun hareket etmesi amaçlanmaktadır. Kamu yönetiminde etik anlayışının daha iyi anlaşılması için konu aşağıda geniş şekilde açıklanmıştır.

3. Etiğin Tanımı ve Kapsamı

Etik kavramının kökeni, Yunanca “ethos” kelimesinden gelmekte ve iki farklı anlamı ifade etmektedir. Birincisi, töre ve alışkanlık anlamlarını çağrıştırıp, antik kentte geçerli olan töreye bağlı kalarak işini eğitim yoluyla düzenlemeye alışkın bireyin, toplum tarafından genel kabul gören ahlak kurallarına uygun davranış sergilemesi olarak tanımlanmaktadır. İkincisi ise, eylemi gerçekleştiren birey, kabul edilmiş davranış kurallarını ve değer yargılarını sorgulama sonucunda kavrayarak üzerinde düşünülme istenilen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştürmesi durumudur (Pieper, 1999: 30). Her iki durumda da bireyin önceden belirlenen değer kalıplarına ve kurallara uyması söz konusudur.

Yapılan diğer çalışmalara bakıldığında etiğin ahlak felsefesi şeklinde kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Bu anlamda düşünüldüğünde etik, özelde “nasıl davranmalı?”, genelde ise “nasıl yaşamalı?” sorularını cevaplayan görüşleri inceleyen ve analiz eden bir felsefe dalı olarak ifade edilmektedir (Stroll vd, 2008: 8). Etiğin çok geniş bir alanı kapsamaması, etik ile ilgili açıklamaların çoğalmasına yol açmaktadır.

Etik, aynı zamanda kurallara dayalı insan davranışlarını, ahlak ve normlara uymanın yükümlülüğünü bilimsel olarak incelemekte ve sistematik ahlak değerlerine hizmet etmektedir. Ahlak davranışlarını hukuksal bir yapı içinde düzenleyerek sistemleştiren etik, toplumları kontrol edici bir özelliğe sahiptir. Bu özelliği ile etik, değişik ahlak anlayışlarının kesiştiği ortak noktadan çıkarak evrensel normlar oluşturmaktadır (Gök, 2008: 6). Etiği belki de diğer disiplinlere göre daha evrensel kılan hususun bu olduğu söylenebilir.

Beekun etiği, yanlış ve doğruyu birbirinden ayıran ahlaki ilkelerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan etik, normatif (kuralları ya da standartları belirleyen) yapı içerisinde bireyin hem yapması gerekeni hem de yapmaması gereken bir alanı ortaya koymaktadır (Beekun, 1996: 2).

Etiğin amacı, bireye toplum içerisinde diğerleriyle birlikte yaşarken iyi temellendirilmiş ahlaki kararları kendi başına verebilecek durumda olmayı ve kendi başına var olabilmeyi öğretmektir. Davranışlara kılavuzluk edecek olan ilke ve kuralları oluşturmak, geliştirmek ve bunların uygulanmasını savunmak amacıyla olan etik (Mahmutoğlu, 2009: 242-243); ahlâkın yapısını, özünü ve tabiatını araştırarak, iyi ve kötünün içeriğini belirlemeye çalışmakta ve olanla olması gerekeni ortaya koymaktadır. Ayrıca bireyin nasıl bir hayat sürmesi gerektiğini, erdemli bir hayata götüren davranışların neler olduğunu ve insanın ileride hangi standartlara göre yaşaması gerektiği hakkında da fikir ileri sürmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla etik (King, 2008: 27);

- Ahlaki koşulların anlamlarıyla,
- Ahlaki kararların yer aldığı koşullarla ve
- Ahlaki ilkelerin açıklanmasıyla ilgilidir.

Pieper, etiğin amacını bir dizi alt amaçlarla ifade etmiştir. Bunları (Pieper, 1999: 18) sırasıyla;

- İnsan pratiğini ahlaki niteliği bakımından aydınlatmak,
- Ahlak tarafından belirlenmiş bir bilinci geliştirebilecek temellendirme süreçlerine girebilmek,

- Ahlaki eylemin, insanın isterse gerçekleştirebileceği, istemezse vazgeçebileceği keyfi bir eylem olmadığını öğretebilmek olarak sıralamıştır.

Günümüzde etik alanındaki çalışmalar; başlıca Betimleyici Etik, Normatif Etik, Meta Etik ve Uygulamalı Etik olmak üzere dört başlık altında açıklanmaktadır (Pieper, 1999: 224).

(1) *Betimleyici Etik*: Ahlak alanına bilimsel yaklaşımın uygulanmasının bir sonucu olan betimleyici etik, ahlak ve ahlaki eylem bağlamında, olan olgularla ya da olması gereken olgularla ilgilenir. Diğer bir ifadeyle ahlaki inançlarımızla ilgili sosyolojik ya da psikolojik olguları ifade eder. Dolayısıyla betimleyici etik, norm bildirmek ya da kural koymak yerine, sadece insan eylemini gözlemleyerek eylemlerin sonuçlarını betimler (Cevizci, 2008: 6).

(2) *Normatif Etik*: Eylemin nasıl olacağı, nasıl yaşanacağı ya da nasıl bir insan olunmalı gibi sorulara kimi kıstaslar getirilerek açıklama ihtiyacı duyulur. Normatif etikte ahlaki isteklerin ve normların betimlenmesinden çok, gerekçelendirilerek temellendirilmesi amaçlanır. Normatif etik, bu amacı gerçekleştirirken “en üst iyi”ye göndermede bulunur (Pieper, 1999: 224). Normatif etik bireylere, varlıklarına, neyin doğru ve neyin yanlış, neyin iyi ve neyin kötü olduğuyula, bazı durumlarda, ne yapıp ne yapmamaları gerektiğiyle, hayatta hangi amaçların peşinden gitmeleri, hayatlarını nasıl sürdürmeleri gerektiğiyle ilgili bilgi veren, insanların ahlaki eylemleri için düzenleyici ilkeler getiren bir etik türüdür. Normatif etik, söz konusu ilkelerle bireye hayatı sırasında rehber olur ve kullanması gereken normları sağlar. Bunun yanında, yaşamamızı nasıl sürdürmemiz gerektiğini bildiren ahlaki ilkeleri araştırır ve adil bir toplumun hangi unsurları içermesi gerektiğini gözler önüne sererek, bir insanı ahlaken iyi olarak tanımlayan şeylerin neler olduğunu sorgular (Cevizci, 2008: 7). İnsanın ahlaki açıdan eksik kalan kısımlarını daha çok tamamlar.

(3) *Meta Etik*: Bu terim, Anglo-Sakson felsefe çevresinden ortaya çıkmış bir kavramdır (Özlem, 2004: 142). Meta etik, normatif etiğin ortaya koyduğu ahlaki yargılar üzerine konuşup, bu yargılarda adı geçen kavramları ve söz konusu kavramlarla yargıların manalarını, işlevlerini ve birbirleriyle olan ilişkileri inceler. Bu bağlamda meta etik, ahlaki hayatla ilgili önermeler ileri süren etiğin de bir üst düzeyine çıkarak, onun üzerine bir söylem olmak durumundadır (Cevizci, 2008: 10).

(4) *Uygulamalı Etik*: Bu etik türü, çeşitli mesleklerde hizmet sunulurken belirli durumlarda ortaya çıkan etik çıkmazların, seçimlerin, standartların ve ahlak teorileri ile kavramlarının belirli bir konuya uygulanmasını ele alır (Resnik, 2004: 35-41). Farklı

uygulamaların olması, farklı meslek gruplarının kendine özgü değer ve ilkelerinden kaynaklanır.

Etik kavramı teleolojik, deontolojik ve erdem etiği olmak üzere başlıca üç teori altında incelenebilir.

(1) *Teleolojik Yaklaşım*: Bu yaklaşımda bir davranışın ahlaki olup olmadığına ancak o davranışın sonucuna bakılarak karar verilebileceği öngörülür. Eğer sonuç iyi ise, davranış doğru; sonuç kötü ise, davranış yanlış ya da ahlaka uygun olmayan bir davranış olarak kabul edilir. Bu durumda bir eylemin doğru ya da yanlış olduğuna karar verebilmek için sonuç ve etkilerin neler olabileceğinin belirlenmesi gerekir. Herhangi bir eylemden etkilenecekler adına karar veren bireyin, bağımsız bir kişi olması esastır (Sayımer, 2006: 14). Ancak bu sayede kişinin etki altında kalmadan doğru kararı vermesi mümkündür.

(2) *Deontolojik Yaklaşım*: Deontolojik yaklaşımda herhangi bir eylemin değerini, o eylemin sonuçlarından daha çok, eylemin arkasındaki iyi olan isteğe bağlanır. Bireyleri bu isteğe götüren ise sahip oldukları ödev ve zorunluluklar görülür. Deontolojistlere göre, her birey söz konusu zorunluluklara sahiptir ve bu zorunluluklar sonuçlarına bakılmaksızın yerine getirilmelidir. Bu teorinin kurucusu Immanuel Kant'a göre gerçekleşen eylemin doğruluğu veya yanlışlığı, eylemin kaynağındaki ahlakın değerine bağlıdır. Bir eylem, iyi olanı yapma isteğinden kaynaklanıyorsa, o eylemin ahlaki olduğuna inanılır. Bu yaklaşımda etik eylem, bireyin görevini yapmasını ele alır ve görevin yapılması doğru, yapılmaması ise yanlış olarak değerlendirilir (Karagöz, 2000:2-3). Frankena'ya göre deontolojik yaklaşım, neyin ahlaki olarak doğru olduğu üzerinde durur (Ponnu ve Tennakoon, 2009: 23).

(3) *Erdem Etiği*: Bu etik, günümüzde karakter anlamında kullanılıp, doğru düşünce tarafından yönetilen, faaliyetlerde ortaya çıkan alışkanlıklar olarak tanımlanır (Hammerton ve Mee, 2008: 13). Erdem etiği, hiçbir şekilde doğuştan olmayan huylar ya da karakter özellikleri olarak algılanır ve cazibe ya da utangaçlık gibi kişisel özelliklerden daha çok karakter özellikleri olarak belli durumlarda belli eylemlerde bulunma eğilimini içerir. Bunlar kişinin zekâ ya da herhangi bir sanat gibi, kullanmadan sahip olabileceği kabiliyetler ya da beceriler olarak kabul edilmezler (Frankena, 2007: 119-120). Çevresel koşulların bu etiğin oluşumunda belli ölçüde etkisi söz konusudur.

4. Kamu Yönetiminin Etik Denetimi: OECD Ülkeleri İncelemesi

Çalışmanın bu bölümünde, kamu yönetiminde etik ile denetim ilişkisi açıklandıktan sonra, Türkiye’de ve bazı OECD ülkelerinde kamu yönetimlerine dönük etik ilkeleri ve düzenlemeleri üzerinde durulmuştur.

4.1. Kamu Yönetiminde Etik ve Denetim İlişkisi

Kamu yönetimi açısından bakıldığında günümüzde “Kamu Yönetiminde Etik ve Yönetim Etiği” kavramları, İngilizce’deki “Administrative Ethics” kavramına karşılık birbirleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Kamu yönetimi literatüründe “iş ahlakı”, “örgüt kültürü”, “kamu yönetimi ahlakı”, “yönetimsel ahlak” gibi kavramlarla ifade edilen kamu yönetiminde etik, göreceli bir kavram olan ahlakın belli bir kamu idaresi içerisinde, o idarece belirlenmiş kurallarla beslenerek ortaya çıkmış biçimi olarak ifade edilebilmektedir (Bilgin, 1997: 2).

Kamu yönetiminde etik, kamu görevlilerinin kamusal hizmetleri yerine getirirken hangi davranışları sergilemesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Yönetim faaliyeti içerisinde yönetilenlerin tutum ve davranışları kadar hizmeti sunan görevlilerin davranışları da hem devlet açısından hem de kamu hizmetinden yararlananlar açısından önemli olmaktadır. Hizmetler yerine getirilirken sergilenen davranışlar, bir bakıma kamu bürokrasisinin ne kadar sağlıklı ve güvenli şekilde işlediğinin bir göstergesidir.

Kamu yönetimi açısından etik, kamu görevlilerinin kamu hizmetlerini yerine getirirken uymaları gereken tarafsızlık, dürüstlük, sosyal adalet, saydamlık, hesap verebilirlik, çıkar çatışmasından kaçınma, kamu yararını gözetme gibi ahlaki ilke ve değerler bütünüdür. Bu ilke ve değerleri benimseyen, karar ve işlemleri uygulayan yönetime ise “etik yönetim” denir (Eryılmaz, 2012: 405). İyi bir etik yönetimi, kuşkusuz kamu görevlilerinin davranışlarını etik ilke ve kurallara göre düzenlemesine ve denetlemesine göre değişecektir.

Kamu Görevlileri Etik Rehberi’ne göre (Şen, 2012: 14-15) bazı durumlarda, yasalar ve diğer hukuki düzenlemeler, bir kurumda ortaya çıkan ahlak dışı davranışların tanımlanmasında yetersiz kalabilir. Yasal boşlukların bulunduğu böylesi durumlarda karşılaşılan ikilemlerin çözümünde kamu görevlilerine yardımcı olacak etik ilke ve standartlar, en az yasalar kadar önemlidir.

Yönetimde yozlaşma olgusu, halkın yönetime olan güvenini yitirmesine neden olur iken; devlet yönetiminin sağlıklı yapılanması ve işlemlerini olumsuz etkilemektedir. Savurganlık ve görevi kötüye kullanma, devlet yönetiminde daha az ve kalitesiz hizmet

şeklinde halkın beklenti ve istekleriyle ters yönde ortaya çıkmaktadır. Oysa demokratik yönetimde, halk ile kamu görevlilerinin arasında güvene dayalı bir yönetimin kurulması zorunludur. Halk; genel olarak kamu görevlilerinden yönetsel standartlara duyarlı olmasını ve kamu hizmetlerini yasalara dayalı sunmasını bekler iken; aynı zamanda rüşvet, zimmet, kayırmacılık gibi yolsuzluklardan arınmasını ve halkın güven duygusunu kazanmasını isteyecektir.

Bununla birlikte mevcut denetim yöntemleri, yönetim süreci içinde ortaya çıkan kötü yönetim uygulamalarını ve yolsuzlukları önlemede kısmen yetersiz kalabilir. Söz konusu yöntemlerle yolsuzluklar ortaya çıkarıldıktan ve zarar tespit edildikten sonra kamu kaynaklarının geri kazanılması bazen mümkün olmayabilir. Bu durumda kamu yönetiminde etik denetimi, sorunun çözümünde etkili ve kalıcı bir tedbir olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede, kamu görevlilerinin davranışlarının etik ilke ve kurallar açısından sınırlandırılması, yolsuzluk ve rüşvet gibi olumsuzlukları önleyecektir.

4.2. Türk Kamu Yönetiminde Etik İlkeleri ve Denetimi

Tarihsel açıdan bakıldığında bir kamu görevlisinin etik anlayışına uygun hareket etmesi, sadece günümüzde ön plana çıkmış bir durum değildir. İnsanlık tarihinin başlamasıyla birlikte birçok dönemde ifade edilmiştir. Örneğin, 1069 ve 1070 yıllarında Yusuf Has Hacıp, kaleme aldığı Kutadgu Bilig adlı eserinde bir yöneticide bulunması gereken etik özelliklerini şu şekilde sıralamıştır (Yusuf Has Hacıp, 2013: 94; Yılmaz, 2005: 44):

- Doğru sözlü ve dürüst olmak,
- Seçkin ve iyi tabiatlı olmak,
- Adil olmak,
- Haya ve takva sahibi olmak,
- Cesaretli olmak,
- Sabır ve sükunetli olmak,
- Alçak gönüllü olmak,
- İlimli olmak,
- Fesat olmamak,
- Kötü alışkanlıklar sahibi olmamak,
- Cömert olmak,
- Doğru kanunları koymak ve halkın refahını artırmak,
- Zulmetmemek,
- Hizmette bulunanları ödüllendirmektir.

Oysa, günümüzde kamu görevlilerinin uyması gereken etik davranışlar ve bu davranışlara uygun ilke ve esaslar birçok yasal düzenleme ile ortaya konmuştur. Bu düzenlemelerden biri, Türkiye’de 2005 yılında çıkarılan “Kamu Görevlileri Etik Davranış

İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”tir (R.G Tarih: 13/04/2005, No: 25785). İlgili yönetmelikte (md. 1) kamuda etik kültürünün yerleştirilmesi, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkelerinin belirlenmesi, bu ilkelere uygun davranış göstermeleri açısından onlara yardımcı olunması, toplumda güvensizlik yaratan durumlara son verilerek kamu yönetimine halkın güveninin artırılması ve toplumun kamu görevlilerinden beklemeye hakkı olduğu davranışlar konusunda bilgilendirilmesi amaçlanmıştır.

25785 sayılı yönetmeliğin ikinci bölümünde kamu görevlilerinin uyması gereken etik davranış ilkelerine yer verilmiştir. Buna göre kamu görevlileri şu ilkelere uymak zorundadır (m. 5-22):

- Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci,
- Halka hizmet bilinci,
- Hizmet standartlarına uyma,
- Amaç ve misyona bağlılık,
- Dürüstlük ve tarafsızlık,
- Saygınlık ve güven,
- Nezaket ve saygı,
- Yetkili makamlara bildirim,
- Çıkar çatışmasından kaçınma,
- Görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması,
- Hediye alma ve menfaat sağlama yasağı,
- Kamu malları ve kaynaklarının kullanımı,
- Savurganlıktan kaçınma,
- Bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyan,
- Bilgi verme, saydamlık ve katılımcılık,
- Yöneticilerin hesap verme sorumluluğu,
- Eski kamu görevlileriyle ilişkiler,
- Mal bildiriminde bulunma, davranışlarına uymak zorundadır.

25785 sayılı yönetmeliğin ikinci maddesinde uygulamanın hangi personeli kapsadığı ve hangi kamu görevlilerinin kapsam dışında bırakıldığı ortaya konmuştur. Buna göre; genel bütçeye dâhil daireler, katma bütçeli daireler, kamu iktisadi teşebbüsleri, döner sermayeli kuruluşlar, yerel yönetimler ve bunların birlikleri, kamu tüzel kişiliğini haiz olarak kurul, üst kurul, kurum, enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon ve sair adlarla kurulmuş olan tüm kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan; yönetim ve denetim kurulu ile kurul, üst kurul başkan ve üyeleri dahil tüm personel bu kapsamdadır (Baykaler, 2006: 37).

Türkiye’de özellikle 2004 yılı sonrası kamu yönetiminde etiğe ilişkin birçok düzenleme yapılmış ancak bunların en önemlisi 08.06.2004 tarihinde Resmi Gazete’de

yayımlanan 5176 sayılı “Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” olmuştur. Söz konusu kanuna göre (md.1) Türkiye’de Kamu Görevlileri Etik Kurulu kurulması öngörülmüştür. Buna göre; Bakanlar Kurulu, bu kanun kapsamında kararları almak ve uygulamak için;

- a) Bakanlık görevi yapmış olanlar arasından bir üyeyi,
- b) İl belediye başkanlığı yapmış olanlar arasından bir üyeyi,
- c) Yargıtay, Danıştay, Sayıştay üyeliklerinden emekliye olanlar arasından üç üyeyi,
- d) Müsteşarlık, büyükelçilik, valilik, bağımsız ve düzenleyici kurul başkanlığı görevlerinde bulunmuş veya bu görevlerden emekli olanlar arasından üç üyeyi,
- e) Üniversitelerde rektörlük veya dekanlık görevlerinde bulunmuş öğretim üyeleri veya bunlardan emekli olanlar arasından iki üyeyi,
- f) Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında en üst kademe yöneticiliği yapmış olanlar arasından bir üyeyi, olmak üzere toplamda onbir üyeyi biri Başkan olmak üzere seçmekte ve atamaktadır (5176 Sayılı Kanun, md. 2).

Söz konusu kanunun 3. maddesinde Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun görevleri belirtilmiştir. Buna göre kurul, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkelerini gösteren yönetmeliğin hazırlanmasından, etik davranış ilkelerinin ihlâl edildiği iddiasıyla re’sen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmaların yapılarak sonucun ilgili makamlara bildirilmesinden ve kamuda etik kültürünün yerleştirilmesi için çalışmalar yapması, yaptırması ve bu türden çalışmalara destek olmasından görevli ve yetkili kılınmıştır.

5176 sayılı Kanununun 4. maddesi ile kurula veya yetkili disiplin kurullarına başvuru şeklinin nasıl yapılacağı ortaya konmuştur. Kanun kapsamında etik davranış ilkelerinin ihlal edildiği iddiasıyla, en az genel müdür veya eşiti seviyedeki kamu görevlileri hakkında Kurula başvurulabileceği öngörülmüştür. Hangi unvanların genel müdüre eşiti sayılacağına Kurul karar verecektir. Başvuru üzerine diğer kamu görevlilerinin, etik davranış ilkelerine aykırı hareket ettiklerine ise, ilgili kurumların yetkili disiplin kurulları tarafından Kurulun çıkardığı yönetmelikler çerçevesinde bakılacaktır.

Kurula yapılan başvurular, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanunda belirlenen esaslara göre, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Türkiye’de ikamet eden yabancı gerçek kişilere tanınmıştır. Ancak, kamu görevlilerini itham edici, haklı bir gerekçeye dayanmayan ve başvuru konusuyla ilgili yeterli belgeye dayanmadan yapılan başvurular ise dikkate

alınmayacaktır. Mahkemelerde görülmekte olan veya yargı organlarınca karara bağlanmış bulunan uyuşmazlıklar hakkında ise, Kurula veya yetkili disiplin kurullarına başvuru yapılamayacağı; hatta inceleme sırasında yargı yoluna gidildiği anlaşılan başvuruların da durdurulmasına karar verilmiştir (md. 4).

İnceleme ve araştırma başlığının yer aldığı 5. madde ile Kurulun, kendisine yapılan başvuruları etik davranış ilkelerinin ihlâl edilip edilmediği çerçevesinde yürüteceği benimsenmiştir. Bu başvuruları Kurulun en geç üç ay içinde tamamlaması; tamamladığı sonuçları ise, ilgililere ve Başbakanlık Makamına yazılı olarak bildirmesi zorunludur. Yapılan inceleme ve araştırmalar, ceza kovuşturmasına veya disiplin kovuşturmasına gidilmesine mani olmayacaktır.

Türkiye’de Kamu Görevlileri Etik Kurulu kurulmasıyla birlikte çıkarılan başlıca yasal düzenlemeler şunlar olmuştur:

- Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (RG: 08.06.2004, No: 5176),
- Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (RG: 13.04.2005, Sayı: 25785),
- Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Uyulacak Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik (RG: 31.07.2009, No: 15169),
- Başbakanlık tarafından yayınlanan 2004/27 sayılı ve "Kamu Görevlileri Etik Kurulu" konulu genelge,
- Başbakanlık tarafından yayınlanan 2005/16 sayılı ve "Başbakan ve Bakanların Uğurlanma ve Karşılınmaları, Seyahatler ve Hediye Uygulaması" konulu genelge,
- Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından alınan 2007/1 sayılı ve "Hediye Alma Yasağı" konulu ilke kararı,
- Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından alınan 2008/1 sayılı ve "Kamu Konutlarının Tahsis İşlemleri" konulu ilke kararı,
- Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından alınan 2008/2 sayılı ve "24 Kasım Öğretmenler Günü" konulu ilke kararı.

4.3. OECD Ülkelerinin Kamu Yönetimlerinde Etik Denetimleri

OECD ülkelerindeki kamu yönetimi etik ilkelerine ve bazı OECD ülkelerinin etik kuruluşlarına çalışmanın bu bölümünde değinilmiştir.

4.3.1. OECD Ülkelerinin Etik İlkeleri ve Düzenlemeleri

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris Sözleşmesi'ne dayanılarak, 1961'de kurulmuştur ve savaş yıkıntıları içindeki Avrupa'nın Marshall Planı çerçevesinde yeniden yapılandırılması amacıyla 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) devamı niteliğindedir. OECD'yi kuran anlaşma 30 Eylül 1961 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

OECD'de kurucu üyeler (1961) Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık (İngiltere), Birleşik Devletler (ABD); OECD'ye sonradan katılan üyeler ise Avustralya (1971), Şili (2010), Çek Cumhuriyeti (1995), Estonya (2010), Finlandiya (1969), Macaristan (1996), İsrail (2010), Japonya (1964), Kore (1996), Meksiko (1994), Yeni Zelanda (1973), Polonya (1996) Slovakya (2000), Slovenya (2010) olmuştur (TÜSİAD, 2003: 3).

OECD ülkeleri açısından kamu yönetimi; davranışın önceden belirlenmiş ve rasyonel olduğuna dair varsayımlar içeren nesnel bir hukuk bilimidir. Ayrıca yönetim hedef saptama, insan yönetme, amaç ve kaynaklar arasında uyum sağlama, uzlaşma arama, piyasanın dalgalı ve değişken ortamına tepki verme ve “kar” fırsatı arama sanatı gütmektedir (TÜSİAD, 2003: 87). OECD ülkelerinin kamu yönetimlerinin daha çok esnek ve verimliliğe dayalı örgütlenmesi, kamu yönetimi etiğinin bu ülkelerde daha kolay ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini kolaylaştırmaktadır.

OECD ülkelerinde kamu yönetimi etiği, devlete ve kurumlarına karşı güven oluşturmanın ve bunu korumanın hayati bir unsuru olarak görülmektedir. Dolayısıyla kamu yönetiminde etik, bir durumdan öte bir faaliyeti ifade etmektedir. Sadece uyulması gereken kuralların listesinin ya da ulaşılması gereken bir statünün belirlenmesi etik davranışın desteklenmesi anlamını taşımamaktadır. Aslında kamu yönetimi etiği devletin işleyişinin temelini ve yönetimin başarılı bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Bu anlamda yönetişimin başarısında ve devamlılığında son derece önemli bir sistemdir (Yüksel, 2006: 186).

Kamu görevlilerinin istenilen davranışlara uymaması gibi durumlarda, yasalar çerçevesinde soruşturma, disiplin gibi yaptırımlara başvurulmaktadır. Temel etik değerler dizisi ve davranış kuralları gibi etik altyapı genelde mevzuata dahil edilmiştir. Temel etik değerlerin ihlal edilmesi durumunda ise cezai yaptırımlar uygulanır. Örnek olarak, OECD

ülkelerinde, kamu görevlilerinin etkin karıştıkları yolsuzluk gibi durumlarda ceza kanunları uygulanmaktadır. Bunun dışında, doğrudan veya dolaylı olarak karışılan yolsuzluklar da ceza kanunlarına girmektedir. Karar vermede tarafsızlık ve kamuoyunun güvenine sahip olmak kamu yönetiminin en temel değerlerinden biri haline gelmiştir (OECD, 2000). Ancak bunların nasıl uygulanacağı konusunda ülkeler arasında farklılıklar çıkabilmektedir. Farklı uygulamaların söz konusu olması, daha çok ülkelerin devlet ve yönetim sistemleri ile ilgilidir.

OECD'nin yayımladığı kamu yönetimi etik sistemleriyle ilgili bir araştırmaya göre (OECD, 2000);

- Tarafsızlık,
- Hukukilik,
- Dürüstlük,
- Saydamlık,
- Etkinlik,
- Eşitlik,
- Sorumluluk,
- Adalet ilkeleri, OECD ülkelerinin birçoğunun mevzuatında düzenlenen sekiz temel etik ilke olarak ifade edilmiştir.

OECD, birbirinden farklı önlemleri gerektiren çok çeşitli yöntemleri uygulamaya koymuştur. OECD Kamu Yönetimi Komitesi Puma (Public Management Committee), her yıl OECD ülkelerinde yaptığı taramalarda ortaya çıkan bulgulardan hareketle olması gerekenleri belirterek söz konusu ülkeleri etik davranışlar konusunda yönlendirmiş ve onlar için yapılabilecekleri sıralamıştır. Örneğin OECD, Kamu Yönetimi Etiği alanında bir model geliştirerek şu ilkeleri benimsemiştir (Kılavuz, 2003: 257):

- Kamusal hizmetler açısından uygulanacak etik standartlar, açık ve anlaşılır olmalıdır.
- Kamu hizmetleri açısından ortaya konacak etik standartlar yasal sınırlar içerisinde kalmalıdır.
- Kamu görevlilerine etik anlamda eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmelidir.
- Kamu görevlileri kendilerine yapılan haksız eylemlere karşı, hak ve yükümlülüklerini bilmelidir.
- Etik ile ilgili politik yorumlar, kamu görevlilerini etik davranışlara ilişkin olarak teşvik etmelidir.
- Yönetimsel düzenlemeler ve prosedürler yozlaşmayı hedef almalıdır.
- Politik karar alma süreci açık ve şeffaf olmalıdır.
- Kamu ve özel sektör arasındaki ilişkilerde ilkeler açık olmalıdır.
- Kamu yöneticileri etik davranışlar sergileyerek, bu konuda teşvik edici olmalıdır.
- Yönetimsel politikalar, süreç ve uygulamalar, etik davranışı teşvik etmelidir.

- Kamu hizmetinin koşulları ve insan kaynakları yönetimi etik davranışı teşvik etmelidir.
- Kamu hizmetlerinin sunumunda etkili bir denetim ve sorumluluk mekanizması yer almalıdır.

4.3.2. Bazı OECD Ülkelerinin Etik Denetim Kuruluşları

Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada ve Avusturya gibi bazı OECD ülkelerinde Türkiye'deki benzer etik kurullarının veya organlarının olduğu bilinmektedir. Bu kuruluşların yapısını ve işleyişini bilmek, Türkiye'deki Etik Kurulunun daha iyi anlaşılmasına ve değerlendirilmesine kuşkusuz katkı sağlayacaktır.

4.3.2.1. Amerika Birleşik Devletleri

ABD'de etik denetiminden esas olarak sorumlu kuruluş "Hükümet Etik Ofisi (Office of Government Ethics-OGE)" olup, bünyesinde her biri farklı görevleri üstlenmiş beş ofis bulunmaktadır. Ofis, hem yürütme organının etik programa uyumundan sorumlu hem de uluslararası etik ve yolsuzluk faaliyetlerine destekte bulunmakta ve kamuda iyi yönetişimin güçlendirilmesi yönünde faaliyetlerde bulunmaktadır (Seçkiner, 2012: 63).

"Hükümet Etik Ofisi"nin misyonu, yürütme organında çalışanların yüksek etik standartlarını geliştirmek ve hükümetin faaliyetlerini tarafsız ve bütün içinde yürütülmesini sağlayacak kamu güvenliğinin güçlendirilmesi olarak tanımlanmıştır. 1978'deki "Hükümetteki Etik Kanunu" ile kurulan "Hükümet Etik Ofisi", Yürütme Organının çıkar çatışmasını önlemeye ve çözmeye dayalı politikalarının tüm yönlerini gözetim ve sorumluluğunu sağlamaktadır. "Hükümet Etik Ofisi", yürütme organına bağlı çalışanların yüksek etik standartlarını geliştirmek için şu görevlerden sorumlu tutulmuştur (United States Office of Government Ethics, 2014):

- Dört milyondan fazla sivil çalışanın ve 130'dan fazla kamu görevlisinin uygulanabilir "Etik Davranış Standartları"nın göre düzenlenmesi ve bunun sürdürülmesi,
- 28 binden fazla "Kayıt Memuru" ile 325 binden fazla "Gizli Kayıt Memuru"nun "Finansal Açığa Vurma Sistemi" ile gözetilmesi,
- Yürütme organına uygulanacak etik programların kanunlar ve diğer yasal düzenlemeler ile uyumlaştırılmasının sağlanması,
- Yürütme organına bağlı çalışanların yanında 5,700' den fazla "Etik Görevlisi"ne eğitim ve öğretim hizmetinin verilmesi,

- Kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kadar toplumun geneline ulaşılması,
- Hükümet, yerel yönetimler, yabancı hükümetler ve uluslar arası kuruluşlar ile iyi uygulamaların paylaşılması ve teknik desteğin sağlanmasıdır.

Federal düzeyde “Etik Dairesi”, çoğu eyaletlerde ise ayrı etik kurulları bulunmakta olan Amerika Birleşik Devletleri’nde, “Federal Etik Dairesi”, etik davranış ilkelerini belirlemek ve etik ihlalleri soruşturmakla görevli bir dairedir. Etik Dairesi, etik dışı davranışı tespit etmesi hâlinde, yapılan eylemin durumuna göre, uyarı, kınama ve işten çıkarma gibi çeşitli yaptırımlar uygulayabilmektedir (Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011: 43).

4.3.2.2. İngiltere

İngiltere’de 25 Ekim 1994 tarihinde dönemin Başbakanı John Major tarafından kurulan “Kamu Yaşamı Standartları Kurulu (Comitte on Standards in Public Life)”, İngiltere’nin kamu yaşamındaki etik konularda hükümete tavsiyelerde bulunan ve yüksek etik standartlarını geliştiren bağımsız ve özerk yapılı bir kamu organıdır. Kurul; ilk kez 1995’de Lord Nolan tarafından yürürlüğe konan “Kamu Yaşamının Yedi İlkesi”ni uygulamak amacıyla geniş araştırmalar yapmaktan ve çeşitli raporlar, incelemeler ve görüşler yayınlamaktan sorumlu tutulmuştur. İngiltere’de kamu görevlilerinin uyması gereken etik ilke ve değerlerinin özünü oluşturan bu yedi ilke şunlardır (Committee on Standars in Public Life, 2014):

(1) *Bencilleşmeme*: Kendilerini düşünmemeli, sadece kamu çıkarları doğrultusunda hareket etmelidir.

(2) *Dürüstlük*: Kendi işlerine uygun düşmeyecek tarzda halka veya örgütlere herhangi bir yükümlülük altında bulunmaktan kaçınılmalıdır. Kendilerine, ailelerine ve yakınlarına parasal veya diğer maddi kazanç sağlayacak hareket veya kararlardan mutlaka uzak durmalıdır.

(3) *Tarafsızlık*: En iyi kanıtlara dayalı, ayrımcı ve yanlı olmaksızın hareket etmeli ve kararlarını tarafsız, dürüst ve liyakat esasına dayanarak vermelidir.

(4) *Sorumlu Olmak*: Kendi kararlarında ve eylemlerinde kamuya karşı sorumlu olabilmeli ve bunu sağlayabilmek için gerekli incelemeleri yapabilmelidir.

(5) *Açıklık*: Kararlarını açık ve şeffaf olacak bir tarzda almalıdır. Açıklık ve işi yapmak için yasal gerekçeler olmadan, bilgi kamudan saklanmamalıdır.

(6) *Doğruluk*: Görevlerinde doğru ve düzgün hareket edebilmelidir.

(7) *Liderlik*: Bu ilkeleri kendi davranışlarında sergileyebilmeli, aktif olarak benimsemeli ve güçlü bir şekilde desteklemelidir. Zayıf kalan davranışlarını ise değiştirebilmeye gönüllü olmalıdır.

“Kamu Yaşamı Standartları Kurulu”, tüm kamu çalışanlarının mali ve ticari faaliyetleri olmak üzere yürüttükleri işlerin standartlarını incelenmekte ve kamu yaşamında en yüksek görgü standartlarına ulaşılmasını sağlayan mevcut düzenlemelerde değişiklik yapılmasına dönük öneriler getirmektedir. Bu kapsamda şu kimseler kurula karşı sorumlu tutulmuştur (Committee on Standards in Public Life, 2014): Bakanlar, kamu görevlileri ve danışmanlar, milletvekilleri ve Avrupa Parlamentosunun İngiliz Vekilleri, kamu dışındaki kuruluşların üyeleri ve üst düzey yöneticileri, ulusal sağlık hizmeti kuruluşları, bakanlık dışı çalışanlar ile kamu fonlarıyla yükümlü diğer kuruluşlar ve organları ile yerel yönetimlerin seçilmiş üyeleri ve üst düzey yöneticileri.

Kurul üyeleri 10 kişiden oluşup, üyelerin 1’i başkan, 3’ü İşçi Partisi, Muhafazakar Parti ve Liberal Demokrat Partinin liderlerinin önerdikleri siyasi adaylar, 6’sı ise bağımsız adaylar arasından başbakan tarafından üç yıldan fazla süreliğine atanmaktadırlar (Committee on Standards in Public Life, 2014).

4.3.2.3. Kanada

Kanada Devletinin bir kurumu olan “Çıkar ve Etik Çatışma Komiserliği (Conflict of Interest and Ethics Commissioner – CIEC)”; “Çıkar Çatışması Kanunu” ve “Avam Kamarası Üyelerinin Çıkar Çatışması Kuralı” esaslarına dayalı olarak ve Kanada Parlamentosunun bağımsız bir organı şeklinde kurulmuştur. Aslında Komiserlik, 9 Temmuz 2007 tarihinde çıkarılan “Çıkar Çatışması Kanunu” ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Bu kurum, Kanada’nın seçilmiş ve atama yoluyla gelmiş kamu görevlilerinin kendi görevleri ile özel çıkarları arasındaki ihtilafli durumları çözmek üzere oluşturulmuştur (www.en.wikipedia.org/, 2014).

“Çıkar ve Etik Çatışma Komiserliği (CIEC)”, federal hükümete ya da bir bakana değil, yalnızca parlamentoya karşı sorumlu tutulmuştur. Görevlerinin yerine getirilmesi sırasında Kanada Parlamentosuna bağlı olarak Avam Kamarasının ayrıcalık ve dokunulmazlıklarına sahip kılınmıştır. Komiserliğin bağımsızlığı şu şekilde teminat altına alınmıştır (CIEC, 2014):

- Komiser, “Kanada Parlamentosu Kanunu” altında Avam Kamarasındaki her siyasi parti liderinin görüşü alındıktan sonra Konsüldeki “Genel Vali” tarafından atanır.

- Komiserlik kendi çalışma koşullarına sahip olup, Federal Hükümetin bir organı olarak çalışmaz.
- Komiserlik raporlarını bir bakan vasıtasıyla değil, doğrudan kendisi sunar.
- Komiserliğin bütçesi hükümetten ayrı tutulmuş olup, komiser kendi ihtiyacını doğrudan Avam Kamarası sözcüsüne sunar ve bu kanaldan hazineden kaynak aktarılır.

4.3.2.4. Avusturya

1999’da çıkarılan “Kamu Hizmeti Kanunu” ile Avusturya’daki kamu hizmetlerinin sahip olması gereken ilke ve kurallar belirlenmiştir. Kamu görevlilerinin Avusturya kamu hizmetlerinin sağlanması sırasında ihtilafli ve çıkar çatışmasına yol açacak durumlardan kaçınması, görevlerini açıktan ve dürüst olarak yerine getirmesi sağlanmak istenmiştir. Bu kapsamda, Başbakanlık ve kabine içinde yer alan merkezi hükümete bağlı “Avusturya Kamu Hizmeti Komisyonu (Austrian Public Service Commission –APSC)” kurulmuştur. Komisyon, merkezi hükümet içinde “Başbakanlık Kamu Hizmetlerinden Sorumlu Bakan”a bağlı olarak faaliyetlerini yerine getirmekte ve kamu hizmetlerindeki değişikliklere yönelik her yıl parlamentoya rapor sunmaktadır (Austrian Public Service Commission, 2014).

Avusturya’da kamu hizmetlerinin sahip olması gereken temel ilke ve değerler olarak şunlar sayılmıştır (OECD, 2003: 102):

- Kamu hizmetleri siyasal etkilerden uzak, tarafsız ve profesyonel bir tarzda sunulmalı,
- Kamu hizmetleri en yüksek etik standartlara sahip olmalı,
- Kamu görevlileri kendi görevlerini yerine getirirken dürüstlük ve doğruluk içinde hareket etmeli,
- Kamu görevlileri görevleri sırasında açık olmalı ve mantıklı davranmalı,
- Kamu görevlileri haksız bir kazanç veya yarar elde etmek için görevlerini, statülerini, güç ve otoritelerini veya sahip oldukları bilgiyi yanlış yönde kullanmamalıdır.

5. Sonuç

Etığın artan önemi ile birlikte günümüzde etik alt yapısına yönelik birçok yasal ve yönetsel düzenleme söz konusu olmuştur. Bu girişimlere rağmen, Türk Kamu Yönetiminde etik dışı davranışların hala varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Etik değer ve kuralların kamu

personelince benimsenmediği ve yönetim içinde kurumsallaştırılmadığı sürece hiçbir etik dışı davranışın engellenemeyeceği de bilinen bir gerçektir.

OECD ülkelerinin bazısında söz konusu etik kurulları bağımsız, özerk ve kendilerine özgü bütçeleri ile kamu yönetimi etiğine katkıda bulunurken; ülkemizdeki “Kamu Görevlileri Etik Kurulu”nun Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak hareket etmesi, görev ve yetki alanını baştan sınırlandırmaktadır. Bu durum, söz konusu kurulun özerk olmaması nedeniyle hem bütçe açısından sıkıntı çekmesine, hem de faaliyet alanına müdahale edilmesine yol açabilmektedir. Kurulun yıllar itibariyle baktığı etik ihlal başvuruları dikkate alındığında³ ülkemiz açısından ne kadar önem taşıdığı da bilinen bir gerçektir. Ülkemiz açısından şayet etik ilke ve kurallarının benimsenmesi ve iyi bir etik kültürünün oluşturulması isteniyorsa, öncelikli olarak Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun idari ve mali açıdan özerk kılınması şarttır.

Diğer taraftan konuya kamu görevlileri açısından bakılacak olursa, etik konusunda toplumsal ve bireysel bilincin oluşturulması da gerekmektedir. Ayrıca kamu yönetiminin kural temelli etik sistemi, dürüstlüğe dayanan sistemin teşvik edici, rehberlik edici ve eğitici özellikleriyle geliştirilmesinde yarar vardır. Ancak bu sayede kamu yönetiminde etik, en etkili şekilde hayata geçirilebilecek ve yasal düzenlemeler daha rahat uygulanabilir olacaktır.

Kamu yönetiminde etik dışı davranışlarla mücadele için özellikle;

- Kamu işlemlerinin basitleştirilmesi ve hızlandırılması,
- Kamu çalışanlarının mali durumlarının iyileştirilmesi,
- Kurumlarda insan kaynakları yönetiminin etkili hale getirilmesi ve personele etik eğitimlerin verilmesiyle iyi yönetim uygulamalarının yaygınlaştırılması,
- Hesap verilebilirlik mekanizmalarının geliştirilmesi şarttır.

---

³ Kurul’a 2005-2012 yılları arasında toplam 1357 başvuru yapılmış; ilk yıllarda etik ihlalleri konusunda başvuru sayısının az olması Kurul’un yeni kurulması ve tanınırlığının az olması ile ilişkilendirilmiştir. 2005-2008 yılları arasında toplam 260 başvuru da bulunulmuştur. 2009 yılı içerisinde Kurul’a yapılan başvuru sayısında gözle görülür bir artış olmuş ve 183 başvuru değerlendirmeye alınmıştır. 2010 yılı içerisinde incelenen 358 dosyanın 319 tanesi karara bağlanmış, 39 tanesi ise 2011 yılına intikal etmiştir. 2011 yılında toplam 305 başvuruda bulunulmuş ve bu başvurulardan 264 tanesi karara bağlanmıştır. 2012 yılında ise toplamda 247 adet etik ihlali nedeniyle başvuruda bulunulmuş ve bu başvurulardan 211’i sonuçlandırılarak karara bağlanmıştır (Biricikoğlu ve Sayer, 2012: 82).

Toplumda genel olarak yöneten ve yönetilen ahlakı verilmediği müddetçe etik dışı davranışlar da görülebilir. Yönetilen kesimde herhangi bir kişinin bireysel anlamda etik davranması, iş ahlakı ve dürüstlük ile yakından ilgilidir. İşinde etik davranan kişi zamanla etrafındakileri etkileyerek örgütsel etiği sağlamış olacaktır. Örgütsel etik ise, toplumsal etiğin kurulmasına bir alt yapı ve zemin hazırlayacaktır.

Kaynakça

- Akıncı, M. (1999). *Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman*. İstanbul: . Beta Yayınları.
- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Atay, C. (1999). *Devlet Yönetimi ve Denetimi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Austrian Public Service Commission (APSC), <http://www.apsc.gov.au/about-the-apsc>, Erişim Tarihi: (20.04.2014).
- Avşar, B. Z. (2007). *Ombudsman İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Baykaler, G. (2006). Kamu Görevlilerine Yönelik Etik Davranış İlkeleri. *Türk İdare Dergisi*, Aralık, Sayı: 453, 35-45.
- Beekun, R. I. (1996). Islamic Business Ethics. *International Institute Of Islamic Thought*, (703) 471-1133, 1-14.
- Bilgin, K. U. (1997). 21. Yüzyılda Nasıl Bir Kamu Yönetimi Sempozyumu. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Biricikoğlu, H. & Sayer, A. (2012). Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kararları Işığında Etik İlke ve Değerlerin Kamu Yönetiminin Hesap Verebilirliğini Sağlamadaki Rolü. Kuram ve Yöntem Açısından Türkiye’de Kamu Yönetimi Bildiriler Kitabı (ss.71-91). Ankara: TODAİE.
- (CIEC) Conflict of Interest and Ethics Commissioner, <http://ciec-ccie.parl.gc.ca/EN/AboutUs/WhoWeAre/Pages/IndependenceOfTheCommissioner.aspx>, Erişim Tarihi: (20.04.2014).
- Cevizci, A. (2008). *Etiğe Giriş*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, İkinci Baskı.
- Committee on Standards in Public Life, www.public-standards.gov.uk/, Erişim Tarihi: (18.04.2014).
- Coşkun, B. (2002). Türk Kamu Yönetiminde İdari Denetim Süreci ve Bu Süreç İçinde Ortaya Çıkan Sorunlar. *Türk İdare Dergisi*, Sayı: 437, 81-104.
- Derdiman, C. (2007). *İdare Hukuku*. Bursa: Alfa Aktüel, Güncellenmiş 2. Baskı.
- Ergun, T. (2000). *Kamu Yönetimi Ders Notları*. Ankara.

- Eryılmaz, B. (2012). *Kamu Yönetimi Düşünceler-Yapılar-Fonksiyonlar-Politikalar*. Ankara: Okutman Yayıncılık, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 5. Baskı.
- Eryılmaz, B. & Biricikoğlu, H. (2011), Kamu Yönetiminde Hesap Verilebilirlik ve Etik. *İş Ahlakı Dergisi*, Cilt:4, Sayı:7, 19-45.
- Frankena, W. (2007). *Etik*, A. Aydın (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gök, S. (2008). İş Etiği ile İş Ahlakı Arasındaki İlişki ve Çalışma Yaşamında İş Etiğini Etkileyen Faktörler, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, 1-19.
- Gözler, K. & Kaplan, G. (2011). *İdare Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Güncelleştirilmiş 14. Baskı.
- Gözübüyük, A. Ş. (2007). *Yönetim Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, Güncelleştirilmiş 25. Bası.
- Hacip, Y. H. (2013). *Kutadgu Bilig*, Y. Çağbayır (Hazırlayan), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 14. Baskı.
- Hammerton, J. A. & Mee, A. (2008). *Geçmişten Günümüze Çığır Açan Felsefeciler*. A. Uysal & A. Uysal (Çev.). İstanbul: Nokta Kitap.
- İnaç, H. & Ünal, F. (2007). Türkiye’de Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Yönetim Açıklığının Önemi ve Uygulama Düzeyi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2007, Sayı 18, 41-62.
- Karagöz, S. (2000). Cerrahi Hemşireliği ve Etik. *CÜ Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 1-8.
- Kılavuz, R. (2003). *Kamu Yönetiminde Etik ve Bir Sorun Alanı Olarak Yozlaşma*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- King, M. T. (2008). Framing An Interdisciplinary Ethical Leadership Model Built On Character, Civility And Community. *The Leadership Center At Morehouse College*, Power Point, 1-33.
- Küçüközyigit, H. G. (2006). Ombudsmanlık Kurumu-Hukuksal Ve Siyasal Bir İnceleme, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:2, No:5, 90-111.
- Mahmutoğlu, A. (2009). Etik ve Ahlak, Benzerlikler, Farklılıklar ve İlişkiler. *Türk İdare Dergisi*, Yıl 81, Sayı 463-464, 225-249.
- OECD (2000), Kamuoyu Güveninin Tesisi: OECD Ülkelerinde Alınan Etik Önlemler, *Araştırma Raporu*.
- OECD (2003), Managing Conflict of Interest in the Public Service OECD Guidelines and Overview, Paris: OECD Publications, <http://www.oecd.org/gov/ethics/48994419.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.04.2014).
- Özlem, D. (2004). *Etik Ahlak Felsefesi*, İstanbul: İnkılâp Yayınları, Bütün Eserlerine Doğru-12.
- Öztürk, A. T. (2007). *Türk Kamu Yönetiminde Bireyden Devlete Yöneltilen Denetim Süreci; Sorunlar, Öneriler ve Çözüm Yolları*. Ankara: Platin Yayın Dağıtım, Birinci Baskı.

- Pickl, V. J. (1986). Ombudsman ve Yönetimde Reform, T. Ergun (Çev.). *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:19, Sayı:4, 37-46.
- Pieper, A. (1999). *Etiğe Giriş*. V. Atayman ve G. Sezer (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ponnu, H. & Girindra, T. (2009). The Association Between Ethical Leadership and Employee Outcomes – The Malaysian Case, *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*, Vol:14, No:1, 21-32.
- Resnik, D. B. (2004). *Bilim Etiğine Giriş*. V. Mutlu (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Saymer, İ. (2006). Halkla İlişkiler Etiğinde Öne Çıkan Modellerin Etik Sistemler Açısından Değerlendirilmesi, *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı:2, 1-19.
- Seçkiner, E. (2012). Türkiye’de Etik Yönetim Sistemi Oluşturulması Sürecinde Dışsal Faktörlerin Bir Ürünü Olarak Kamu Görevlileri Etik Kurulu, *Kuram ve Yöntem Açısından Türkiye’de Kamu Yönetimi Bildiriler Kitabı*, Ankara: TODAİE, (ss. 51-69).
- Soysal, M. (1986). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Stroll, A. A. & A. LONG & V. J. BOURKE & R. CAMPBELL (2008). *Etik Kuramları*. M. Türkeri (Çev.). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Şen, M. L. (2012). *Kamu Görevlileri Etik Rehberi*. Ankara: Torna Tasarım, 3. Baskı.
- Tortop, N. (1974). Yönetimin Denetlenmesi ve Denetleme Biçimleri, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, 27-50.
- Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği. (2003). *Kamu Hizmetinde Etik Güncel Konular ve Uygulama*. İstanbul: Yayın No: TÜSİAD-T/2003-9-363.
- United States Office of Government Ethics (2014). *Mission & Responsibilities*, <http://oge.gov/About/Mission-and-Responsibilities/Mission---Responsibilities/>, Erişim Tarihi: (20.04.2014).
- Yılmaz, E. (2005). *Etik ve Liderlik*. İstanbul: Mikro Yayıncılık, Öğretmenin Dünyası Odunpazarı Belediyesi Yayınları Eğitim Dizisi-3, 39-51.
- Yüksel, C. (2006). Kamu Yönetiminde Etik Ve Türk Kamu Yönetiminde Etik Hakkında Yeni Yasal Düzenlemeler, *İÜHFM C. LXIV*, Sayı:2. 167-212.
- [www.en.wikipedia.org/wiki/Ethics_Commissioner_\(Canada\)](http://www.en.wikipedia.org/wiki/Ethics_Commissioner_(Canada)), Erişim Tarihi: (20.04.2014).